

УДК 378:373.3.091.33:502

Тетяна Олексенко,
Валентин Молодиченко

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

У статті розглядаються особливості базової та методичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Наводиться перелік навчальних дисциплін вищої школи необхідних для формування компетентності вчителя у галузі природознавства. Досліджується відповідність підготовки майбутнього вчителя вимогам Державного стандарту початкової загальної освіти. Показано використання нових технологій та музейної педагогіки.

Ключові слова: компетентність вчителя, природознавство, початкова школа методичний підхід, музейна педагогіка.

Сучасні вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів початкової школи відповідно до завдань нового варіанту Державного стандарту початкової загальної освіти передбачають удосконалення професійної підготовки майбутніх вчителів. Важливими стають питання базової та методичної підготовки студентів до вирішення завдань, які входять до освітньої галузі «Природознавство». Державний стандарт передбачає формування природознавчої компетентності учнів шляхом засвоєння ними системи інтегрованих знань про природу, розвиток розумових здібностей та пізнавальної активності [1]. Підготовка майбутнього вчителя до викладання природознавства в зв'язку з тим, що ця дисципліна має інтегрований характер повинна орієнтуватися на формування особливої компетентності вчителя.

Про важливе значення цього предмету для початкової школи в своїй роботі «Нова школа» писала відомий педагог Софія Русова. Вона вважала, що... «на чолі початкової школи повинно стояти природознавство, як джерело найпотрібнішого наукового знання, як найкраща дисципліна розуму, що призвичаює дитину до пильних спостережень, до послідовних висновків, як предмет, що має найкращий моральний і естетичний вплив на виховання людини» [2, с. 209].

Вища школа готує майбутнього вчителя до професійної педагогічної діяльності в цьому напрямку. Формування природознавчої компетентності учня може здійснювати лише компетентний вчитель, який повинен знати педагогічну теорію та вміти застосовувати її положення на практиці. До структури компетентності вчителя належать такі важливі професійні якості особистості: гуманістичний світогляд та високий рівень загальної

культури; спрямованість на педагогічну діяльність та педагогічні здібності; індивідуально-психологічні особливості; професійно-педагогічні знання, уміння, володіння технологією навчання.

Педагогічна компетентність вчителя – це педагогічна праця вчителя, в якій на достатньо високому рівні здійснюються педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, відтворюється особистість вчителя, досягаються добрі результати в навчанні та вихованні учнів. При цьому компетентність вчителя визначається співвідношенням в його праці професійних знань та умінь, професійних позицій та особистісних якостей, само втіленням педагогічної діяльності. Професійна компетентність особистісних якостей вчителя початкових класів займає перше місце в питанні розвитку особистості дитини.

Педагогічні дисципліни у вищій школі спрямовані на загальнопедагогічну та методичну підготовку майбутнього вчителя. Вона передбачає формування компетентного спеціаліста, учасника інноваційного процесу, який володіє основами педагогічної теорії, методики, загальними практичними уміннями та навичками на творчому рівні [3]. Для підготовки майбутнього вчителя початкової школи важливе значення мають такі педагогічні дисципліни, як методики викладання предметів, що входять до Державного стандарту навчання початкової школи. Зокрема, це методика викладання природознавства. Крім того, до педагогічних дисциплін належать технології основних предметів початкової школи, що вивчають студенти. Професійна підготовка студентів, їх компетентності до викладання освітньої галузі «Природознавство» на кафедрі початкового навчання Мелітопольського державного педагогічного університету має спадкоємний характер. Для цього нами використовуються різні дисципліни. На другому курсі для студентів сп. початкове навчання викладається предмет «Вступ до природознавства», розрахований на 36 навчальних годин, передбачені лекції, лабораторно-практичні заняття та самостійна робота студентів. Нами розроблено програму та навчальний матеріал. Основне його призначення – підготовка студентів до основного навчального курсу «Методика викладання природознавства». Наш досвід довів, що базові курси з ботаніки, зоології та інші, які викладаються фахівцями профільних кафедр, слабо орієнтовані на підготовку вчителя початкової школи і не дають можливості методисту формувати професійну компетентність майбутнього вчителя відповідно до вимог державного стандарту. Зміст курсу «Вступ до природознавства» складається з таких тем: «Особливості формування прородничо-наукових знань в початковій школі», «Основні функції освітньої галузі «Природознавство», «Основні поняття про неживу природу, які формуються в початковій школі», «Основні біологічні поняття, які формуються в початковій школі», «Формування екологічних понять в початковій школі», «Загальна характеристика сучасної технології

вивчення природознавства», «Вимоги до компетентності вчителя початкової школи у галузі природознавства». Навчальний курс побудований таким чином, що в ньому поєднані фактичні знання з різних природничих дисциплін з вимогами початкової школи. Під час лекцій та практичних занять широко використовуємо комп'ютерний показ матеріалу природничого змісту, презентації. Студенти аналізують шкільні підручники з природознавства з метою ознайомлення з поняттями, які в них наводяться. Для формування екологічних понять нами використовується авторський підручник для третього класу початкової школи «Екологія рідного краю» [4]. Цей предмет як регіональний вивчається в школах Запорізької області. Важливе значення надаємо і формуванню понять про рідний край, що передбачено державним стандартом [5]. Таким чином, обсяг знань сформованих за допомогою курсу «Вступ до природознавства» стає основою для формування методичної компетентності майбутнього вчителя на 3 курсі під час вивчення курсу «Методика викладання природознавства». Це дає можливість більш детально розглядати методи, прийоми, форми, знайомити студентів з сучасними педагогічними технологіями. Важливою методичною та науковою базою для підготовки студентів був експериментальний клас початкової школи при кафедрі початкової освіти. Протягом чотирьох років з першого по четвертий клас студенти знайомились з навчально-виховним процесом, проходили в класі навчальну практику, виконували дипломні роботи на матеріалі досліджень в цьому класі. В експериментальному класі нами розроблявся матеріал для удосконалення курсу «Методика викладання природознавства», зокрема на протязі чотирьох років учні працювали над створенням проектів. Метод проектів використовується в сучасній початковій школі, але він вимагає удосконалення. Ми розробили свій підхід, свою технологію проекту, одержали позитивні результати і використовуємо їх для викладання методики природознавства. Методологія роботи в цьому напрямку містила розробку дослідницького проекту для початкових класів, практичне втілення його в експериментальному класі, створення методичних рекомендацій для студентів та вчителів початкової школи, використання результатів дослідження в навчальному процесі вищої школи та для підготовки навчальних посібників. Вважається, що вміння використовувати метод проектів є показником високої кваліфікації викладача, його прогресивної методики навчання та розвитку. Навчальне проектування відносять до технологій двадцять першого століття, тому що воно передбачає можливість адаптації до постійної зміни умов життя людини. Ми знайомимо студентів з особливостями застосування методу проектів для залучення дітей початкової школи до науково-дослідної та пошукової діяльності, яка дозволяє вже у ранньому віці найбільш повно визначити та розвивати інтелектуальні та творчі здібності дитини. Проект

поруч з традиційними стає одним із головних методів навчання в початковій школі. Під час здійснення з учнями проекту нами був розроблений практичний підхід до втілення методу моделювання в навчальний процес початкової школи. Відтворення виконання завдань та результатів спостережень за допомогою малюнків та графічних знаків сприяло їх зацікавленості та творчому розвитку. Цей матеріал увійшов до лекційного курсу методики природознавства та для практичних занять студентів.

Робота з учнями над проектом протягом всього періоду їх навчання в початковій школі дала можливість не тільки здійснити свій підхід до сучасних методик, але і використовувати інші напрямки освіти.

Для формування особистісного та інтелектуального розвитку дитини, що передбачає державний стандарт початкової школи, нами використовувалась музейна педагогіка для учнів 3 та 4 класів. Робота над проектом протягом 1–2 класів сприяла формуванню певного інтелектуального рівня учнів, тому перехід на музейну педагогіку був логічним. Основний напрямок використання музейної педагогіки в експериментальному класі полягає в створенні міні-музеїв. Був розроблений методичний підхід до такої роботи. Початком стало ознайомлення дітей з ботанічним та зоологічним музеями Мелітопольського педуніверситету. Під час екскурсій діти вивчали не тільки експонати, але і особливості структури музейного простору. Потім діти виконували тематичні завдання, які дозволяли їм визначити який може бути свій міні-музей в класі. Результатом творчої роботи стало створення в класі міні-музею «Біля лукомор'я дуб зелений» за казкою О. С. Пушкіна. На науковій конференції викладачів та студентів МДПУ діти розповідали як вони працювали над створенням музею. Другою творчою роботою дітей було створення міні-музею археологічного заповідника Кам'яна Могила, який знаходиться біля Мелітополя. В план підготовки входила екскурсія в заповідник, відвідування цього музею, вивчення його матеріалів. Діти зробили опис рослинного та тваринного світу заповідника, склали його історію, характеристику печер, які там знаходяться та склали опис людини, яка в прадавній час там існувала. Все це дало змогу дітям відтворити модель заповідника Кам'яна Могила. Рівень знань та навичок, які набули діти під час створення міні-музеїв дозволили їм взяти участь у міжнародному конкурсі «Створюємо музей анімалістики» (м. Москва) та одержати диплом.

Теоретичний та практичний матеріал, який був нами розроблений під час роботи з учнями по створенню міні-музею, став основою для розробки курсу «Музейна педагогіка в початковій школі». В свій час засновник початкової школи на Україні С. Ф. Русова в статті «Нова школа» писав: «Ще одна необхідна праця гарної школи, се – упорядкування власного історико-географічного природознавчого музею.

Його можуть скласти самі учні... Се виховує в них пошану до свого рідного, цікавість до того, що є довкола, до минулого життя, навчить їх дивитися на сучасне життя не як на щось одірване, випадкове, а як на частину чогось великого, суцільного, що має зв'язок з колишнім і з майбутнім... Таке складання шкільного музею має велике значення і для поширення знань учнів» [2, с. 216].

Таке ставлення до музею в школі повинен мати майбутній вчитель початкових класів, тому в загальний курс теорії та методики виховання було введено розділ з музейної педагогіки. Курс «Музейна педагогіка в початковій школі» передбачає навчити студентів застосовувати музейну педагогіку в навчально-виховному процесі, надати їм практичні рекомендації щодо створення міні-музеїв в умовах початкових класів. Майбутній вчитель повинен володіти базовими знаннями про музеї, що необхідно для формування компетентності учня. Вміння організувати діяльність учнів по створенню міні-музеїв характеризує професійну компетентність майбутнього вчителя початкової школи. В навчальному курсі музейна педагогіка розглядається як складова компетентності вчителя сучасної школи. Він містить такі теми: «Освітній простір музейної педагогіки», «Особливості музейної педагогіки, її історичне становлення», «Проблеми взаємодії музею і школи», «Технологія створення музею учнями початкової школи». Навчальний курс передбачає комп'ютерний показ музеїв, комп'ютерну презентацію методичного матеріалу та шкільних проектів музеїв. Практичні роботи передбачають сучасну розробку проекту музею для початкових класів. Вчитель, який компетентний відповідно до музейної педагогіки, спроможне організувати свою музейно-педагогічну діяльність по використанню засобів музейної педагогіки в освіті молодих школярів. Під час навчання у майбутнього вчителя формується система методів, прийомів, форм і технологій музейної педагогіки та вміння їх застосовувати в організації позакласних форм соціокультурної освітньої діяльності учнів.

В методичному плані на третьому курсі йде всебічна підготовка майбутніх вчителів початкових класів. В державному стандарті в освітній галузі «Природознавство» окремо розглядаються методи пізнання природи. Серед них – спостереження за предметами та явищами неживої природи та їх змінами, уміння фіксувати результати спостережень, загалом, це фенологічні спостереження. Майбутній вчитель початкових класів повинен не тільки грамотно організувати такі спостереження, а головне – допомогти учням проаналізувати їх результати, зробити висновки та оформити у вигляді щоденників, малюнків або таблиць. Для проведення спостережень в природі у різні пори року вчитель повинен добре знати назви та зовнішній вигляд різних рослин, тварин. Для проведення весняних спостережень йому необхідно знати фази розпускання та інше. Практична підготовка студентів до такої діяльності

проводиться під час навчальної практики. Нами розроблено для її проведення навчальний посібник «Навчальна практика з методики викладання природознавства», який рекомендовано Міністерством освіти і науки для вищих навчальних закладів [6].

Для підготовки фахівців високого рівня призначена магістратура. Нами створювалася навчальна база для підготовки магістрантів сп. початкова освіта. Розроблений навчальний комплекс предмету «Методика викладання педагогічних дисциплін у вищій школі». До системи підготовки магістранта входить дисципліна «Історія формування шкільних дисциплін і методик їх викладання». Для викладання цього предмету створений комплекс. До нього входить навчальний посібник, що містить матеріали про відомих педагогів та методистів, які розробили основи становлення сучасної початкової школи та методик викладання основних дисциплін початкової школи. Комплекс також складають електронний підручник, хрестоматія, методичні рекомендації до самостійної роботи студентів. Навчальний курс «Історія формування шкільних дисциплін і методик їх викладання» та навчальний посібник до нього рекомендовано Міністерством освіти і науки для вищих навчальних закладів [7].

Державний стандарт початкової школи передбачає, що учні повинні проводити дослідницьку роботу. До компетенції майбутнього вчителя входить вміння організувати таку роботу з учнями, навчити їх аналізувати та оформляти результати своїх дослідів. Організація професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів в умовах вищої школи повинна здійснюватися не тільки всебічно, але і вирішувати проблему формування і розвитку дослідницьких навичок студента. Первинний матеріал для такого формування можна використовувати вже на другому курсі при викладанні предмету «Вступ до природознавства». Ми знайомимо студентів з методологією побудови сучасної початкової школи, з вимогами до професійного рівня вчителя та на конкретних прикладах пояснюємо, чому вчитель повинен мати навички дослідної роботи. Більш детально в цьому напрямку йде формування знань студентів на третьому курсі під час вивчення предмету «Методика викладання природознавства». Система поєднання теорії та практичних знань дозволяє формування у студента необхідні навички проведення наукового дослідження, грамотного оформлення результатів роботи та інше.

Студенти магістратури вивчають дисципліну «Дослідницька робота вчителя початкової школи з учнями». За основу взята система розвивального навчання. У студентів формуються методичні основи організації та проведення дослідницької роботи в умовах початкової школи. Розглядається організація сумісних наукових досліджень вчителя та учнів, модель наукового спілкування вчителя та учня. Формуються поняття основної структури наукових досліджень – спостереження, експеримент, гіпотеза та інші. Важливе значення при цьому має виконання

дипломних та магістерських робіт.

Таким чином, в Мелітопольському педагогічному університеті існує певна методична система підготовки майбутніх вчителів початкової школи до викладання курсу «Природознавство» та для формування компетентності учнів, удосконалення якої продовжується.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 18(594). – 43 с.
2. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – К. : Освіта, 1996. – С. 207–218.
3. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. / З. І. Слєпкань. – К. : Вища школа, 2005. – 297 с.
4. Олексенко Т. Д. Екологія рідного краю: підручник для 3 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Т. Д. Олексенко, М. І. Грибачова, І. А. Сердюк. – Запоріжжя : Прем'єр, 2006. – 144 с.; іл., карти.
5. Заповедное Приазовье / А. И. Кошелев, В. А. Кошелев, А. Н. Николенко / под общей редакцией А. И. Кошелева. – Мелітополь, 2010. – 156 с.
6. Олексенко Т. Д. Навчальна практика з методики викладання природознавства : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Д. Олексенко, В. В. Молодиченко. – Мелітополь : Видавництво «Мелітополь», 2008. – 122 с.
7. Олексенко Т. Д. Історія формування шкільних дисциплін і методик їх викладання : навчальний посібник / Т. Д. Олексенко, В. В. Молодиченко, Ю. О. Шишкіна. – Мелітополь : Видавництво «Мелітополь», 2009. – 150 с.